

Γεράσιμος Γ. Ζώρας
Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Prof. Gerasimos Zoras
University of Athens

ΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΑ ΜΥΡΙΠΝΟΑ ΑΝΘΗ ΤΟΥ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ
ΜΙΑ ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗ ΑΠΟΠΕΙΡΑ

Πρώτη δημοσίευση στο περιοδικό *Νέα Ευθύνη*, τεύχ. 58-59, Ιούλιος-Δεκέμβριος 2022, σσ. 213-217.

Από τον Απρίλιο του 1938 έως τον Οκτώβριο του 1940, οπότε και ξέσπασε ο ελληνο-ιταλικός πόλεμος, εκδιδόταν, στη Ρώμη, με μηνιαία περιοδικότητα, η *Επιθεώρησις ελληνο-ιταλικής πνευματικής επικοινωνίας*, με ποικίλο λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό περιεχόμενο. Την επιμέλεια του περιοδικού την είχε ο Γεώργιος Ζώρας, καθηγητής τότε της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο της Ρώμης. Στο περιοδικό δημοσίευσαν, κατά καιρούς, μελέτες και ομιλίες τους καθηγητές του Πανεπιστημίου Αθηνών (όπως οι Θεόφιλος Βορέας, Αντώνιος Κεραμόπουλος, Εμμανουήλ Πεζόπουλος, Νικόλαος Εξαρχόπουλος, Στέλιος Σεφεριάδης, Αμίλκας Αλιβιζάτος, Βασίλειος Βέλλας, Ερρίκος Σκάσσης, Απόστολος Δασκαλάκης), Ιταλοί πανεπιστημιακοί καθηγητές και ερευνητές (όπως και οι Silvio Giuseppe Mercati, Filippo Maria Pontani, Bruno Lavagnini, Vincenzo Biagi), αλλά και διαπρεπείς λογοτέχνες μας (όπως οι Γρηγόριος Ξενόπουλος, Μιλτιάδη Μαλακάσης, Σωτήρης Σκίπης, Γιώργος Αθάνας, Σπύρος Μελάς, Μ. Καραγάτσης, Ναπολέον Λαπαθιώτης, Τέλος Άγρας, Στράτης Μυριβήλης, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Παντελής Πρεβελάκης, Πέτρος Χάρης, Γιώργος Θεοτοκάς). Ορισμένα από τα κείμενα, πριν από τη δημοσίευσή τους στο περιοδικό, είχαν εκφωνηθεί από τον Ραδιοφωνικό Σταθμό του Μπάρι (στη σειρά των ειδικών ελληνικών μεταδόσεων που ξεκίνησαν το 1934).

Έτσι συνέβη και με «Τα μυρίπνοα άνθη» του Φώτη Κόντογλου, τα οποία «μεταδόθησαν από τον Ραδιοφωνικόν Σταθμόν Μπάρι το εσπέρας των Χριστουγέννων 1938» και δημοσιεύθηκαν ακολούθως, μετά τρεις μήνες, στο τεύχος του Μαρτίου 1939, του περιοδικού. Μετά τον τίτλο ακολουθεί επεξηγηματικός υπότιτλος: «Τα μυρίπνοα άνθη, ήτοι τροπάρια ψαλλόμενα εις την Χριστού Γέννησιν, γυρισμένα εις την σημερινήν μας γλώσσαν το κατά δύναμιν υπό Φωτίου Κόντογλου Κυδωνιέως». Στη μετάφραση προτάσσεται σημείωμα του Κόντογλου, με το οποίο αιτιολογεί τη μεταφραστική του απόπειρα: «Επειδή οι περισσότεροι Έλληνες δεν είνε σε θέση να ευφρανθούν με τα ουράνια τροπάρια της Ορθόδοξης Εκκλησίας, όπως είνε γραμμένα σε πολύ αρχαία ελληνική γλώσσα, μετέφρασα μερικά από αυτά τα μαγικά λουλούδια, όσο μπορούν να μεταφραστούν αριστουργήματα που μόνον μια φορά γίνονται». Όπως διαπιστώνουμε, όλα τα τροπάρια προέρχονται από την Ακολουθία της 25ης Δεκεμβρίου (Εσπερινό και Όρθρο) και έχουν αποδοθεί σε ρέουσα δημοτική γλώσσα, όπως την έχουμε συνηθίσει στην καθημερινή ομιλία μας. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα εμφανές στα χωρία όπου χρησιμοποιείται το β' ενικό πρόσωπο. Ωστόσο, οι λυρικοί τόνοι του μεταφράσματος αποκαλύπτουν ποιητική έμπνευση και λογοτεχνική επεξεργασία.

Ακολούθως αναδημοσιεύουμε την αθησαύριστη μετάφραση του Κόντογλου, ενώ επιτάσσουμε τα αυθεντικά κείμενα από το *Μηναίον* Δεκεμβρίου (εκδόσεις «Φως», Αθήναι 1960), κατά τη σειρά της μετάφρασης του Κόντογλου. Εντός ορθογωνίων

αγκυλών θέσαμε δική μας αρίθμηση (και ορισμένους διευκρινιστικούς τίτλους), ώστε να είναι ευκολότερη για τον αναγνώστη η αντιβολή πρωτότυπου κειμένου και μεταφράσματος. Ας σημειωθεί ότι ο Κόντογλου είχε φιλοτεγήσει και άλλες μεταφράσεις με τον ίδιο γενικό τίτλο (βλ. Φωτίου Κόντογλου – Κωνσταντίνου Καβαρνού, *Μυρίπινοα άνθη Οσίου Ισαάκ του Σύρου*, Β΄ έκδοσις, Εκδόσεις Ορθόδοξου Τύπου, Αθήνα 2006).

ΤΑ ΜΥΡΙΠΙΝΟΑ ΑΝΘΗ

[1. Στιχηρό ιδιόμελο Εσπερινού Χριστουγέννων.]

Τί να σου προσφέρουμε, Χριστέ μου, εμείς που για μας φάνηκες άνθρωπος στη γη; γιατί το κάθε ένα από τα χτίσματα που έπλασε το χέρι σου, σου προσφέρει την ευχαριστία: οι Άγγελοι την υμνωδία· οι μάγοι τα δώρα· οι βοσκοί το θαύμα· η γη τη σπηλιά· η έρημο το παχνί· κ' εμείς οι άνθρωποι σου δίνουμε μια μητέρα Παρθένα. Εσύ που είσαι ο Θεός οπού υπάρχει πριν από αιώνες, ελέησέ μας.

[2.] Ποίημα Κασσιανής.

Από τότε που βασίλεψε ο Αύγουστος μοναχός του σ' όλη τη γη, έπαψε η πολυαρχία των ανθρώπων· κι' από τότες που γεννήθηκες εσύ σαν άνθρωπος από την αμόλυντη μητέρα Σου, καταργήθηκε η πολυθειά των ειδώλων. Οι πολιτείες βρεθήκανε κάτω από μια μονάχη βασιλεία ετούτου του κόσμου, και πάλι όλα τα έθνη πιστέψανε σε μια θρησκεία. Κι' όπως καταγραφήκανε οι λαοί κατά προσταγή του Καίσαρα, έτσι κι' οι πιστοί γραφήκανε στ' όνομα το δικό σου, πούσαι ο Θεός μας άνθρωπος γεννημένος. Η σπλαχνιά Σου είναι μεγάλη! για τούτο Σε δοξάζουμε.

Εκείνος που δε χωρά πουθενά πώς χώρεσε μέσα σε κορμί; Εκείνος που αναπαύεται στην αγκαλιά του Θεού, πώς αναπαύτηκε στην αγκαλιά της μητέρας Του; αυτά γινήκανε στ' αλήθεια καθώς γνώρισε Εκείνος, καθώς θέλησε και καθώς αποφάσισε. Και γίνηκε για μας Θεός αυτό που δε στάθηκε ποτέ. Και δίχως να ξεπέσει από τη θεότητα, γίνηκε ένα με τη δική μας τη ζύμη. Διπλός γεννήθηκε ο Χριστός, θέλοντας να διορθώσει τον κόσμο.

[3.] Ποίημα Ιωάννου Μοναχού.

Ο ουρανός και η γης ενωθήκανε σήμερα, που γεννήθηκε ο Χριστός. Σήμερα κατέβηκε ο Θεός στη γη, κι' ο άνθρωπος ανέβηκε στον ουρανό. Σήμερα είδανε τα μάτια μας με κορμί, Κείνον που δε μπορεί να τον δει άνθρωπος. Για τούτο κ' εμείς δοξολογούμε και κράζουμε: Δόξα στο Θεό πούναι στα ουράνια κι' απάνου στη γης ειρήνη να βασιλέψει. Γιατί σ' έχουμε, Χριστέ, ανάμεσό μας και χαιρόμαστε και Σε δοξάζουμε.

[4.] Κανών του Κοσμά.

Βηθλέμ χαιρε, τα παλάτια των βασιλιάδων του Ιούδα. Γιατί Κείνος που φυλάγει τα πρόβατα του Ισραήλ, Κείνος που τον σηκώνουνε τα Χερουβίμ στον αγέρα, από σένα βγήκε και περπάτηξε στον κόσμο· και σήκωσε ψηλά το ταπεινωμένο μέτωπό μας, κι' απάνου σ' όλους βασίλεψε.

Κλωνάρι από τη ρίζα του Ιεσσαί κ' εσύ λουλούδι ανθισμένο απάνω Του, βλάστησες, Χριστέ μου, από την Παναγία, σε βουνό δασωμένο και ισκερό ο ζακουσμένος. Ήρθες στον κόσμο παίρνοντας κορμί από μια Παρθένα που δε γνώρισε άντρα, ο άυλος και Θεός. Δόξα νάχη η δύναμή Σου, Κύριε.

Γιόμισες χαρά τους αστροσκόπους που σταθήκανε τον παλιόν καιρό μαθητάδες του μάντη Βαλαάμ και μελετούσανε τα λόγια του. Επειδής έλαμψες σαν αστέρι, βγαίνοντας από τη ρίζα του Ιακώβ. Και τούτοι σταθήκανε οι πρώτοι που πιστέψανε σε Σένα μέσα στα έθνη. Και δέχτηκες με προθυμιά τα δώρα που Σου φέρανε.

Όπως πέφτει η δροσιά στο λουλούδι κι' οι στάλες της βροχής στη γη, έτσι κ' Εσύ σκέπασες την Παναγία. Αβησινέζοι και Θαρσεείς, κείνοι που ζούνε στα νησιά της Αραπιάς, οι Σαβαΐτες κι' όσοι κατοικούνε στη Μηδία και σε κάθε χώρα, σε προσκυνήσαμε Σωτήρα μου. Δόξα στη δύναμή Σου.

Επειδής είσαι Θεός της ειρήνης, πατέρας πονετικός, έστειλες σε μας το μαντατοφόρο να μας φέρη τη μεγάλη Σου απόφασι και να ζήσουμε ειρηνεμένα. Όταν οδηγημένοι στο φως της θεογνωσίας, σα να ζυπήσαμε μέσα στη νύχτα ξαγρυπνούμε και Σε δοξολογούμε.

Από μέσα από τα σπλάχνα του ζέρασε τον Ιωνά το θεριό της θάλασσας όπως τον είχε καταπιεί, δίχως να πάθει τίποτα. Έτσι κι' από μέσα από το κορμί της Παναγίας ο Χριστός πέρασε και πήρε σάρκα δίχως να το πειράξει. Γιατί δε φύτρωσε σαν τους ανθρώπους και για τούτο η μητέρα Του απόμεινε αμόλευτη.

Το καμίνι του Ναβουχοδονόσορα σα να παρίστανε το θαύμα πώγινε σήμερα. Γιατί δεν έκαψε τα παλληκαρόπουλα που ρίζανε μέσα του, όπως η φλόγα της θεότητας δεν έβλαψε την Παναγία. Για τούτο ας φωνάζουμε ψάλλοντας: Ας δοξολογά ολάκερη η πλάση τον Κύριο, κι' ας Τον υπερυψώνει σε όλους τους αιώνες.

[5.] Δοξαστικό, ήχ. δ'. Ιωάννου Μοναχού.

Ας ευφρανθή η Ιερουσαλήμ, κ' όλοι όσοι αγαπούν τη Σιών. Γιατί σήμερα σπάσανε οι αλυσσιδες που σφίγγανε τον καταδικασμένον τον Αδάμ. Ο Παράδεισος άνοιξε για να πούμε, το πονηρό φίδι σκοτώθηκε· γιατί τη γυναίκα πούχε ξεγελάσει μια φορά, τώρα είδε να γίνεται μητέρα Εκεινού που έφτιαξε τον κόσμο. Πόσο μεγαλόδωρος και πόσο σοφός και πόσα γνωρίζει ό Θεός! Η γυναίκα που γίνηκε αίτια ώστε να πεθαίνει κάθε σάρκα, το σύνεργο της αμαρτίας, η ίδια πάλι γίνηκε αφορμή να σωθή ο κόσμος με τη Θεοτόκο· γιατί από δαύτη γεννήθηκε σα μωρό αδύναμο, ο Θεός πούναι δίχως ψεγάδι κανένα. Και με τη γέννησή Του σφράγισε την παρθενιά της, και τυλίχτηκε με φασκιές για να λύσει τον κόσμο τής αμαρτίας που μας έπνιγε, και γινάμενος παιδί, γιάτρεψε του πόνους και τις λύπες της Εύας. Ας χορευεί λοιπόν όλη η πλάση κι' ας χαίρεται· γιατί σήμερα ήρθε ο Χριστός να ξεπλύνει την αμαρτία που μας βάραινε και να γλυτώσει τις ψυχές μας.

[1. Στιχηρό ιδιόμελο Έσπερινοῦ Χριστουγέννων.]

Τί σοι προσενέγκωμεν Χριστέ, ὅτι ὠφθης ἐπὶ γῆς ὡς ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς· ἕκαστον γὰρ τῶν ὑπὸ σοῦ γενομένων κτισμάτων, τὴν εὐχαριστίαν σοὶ προσάγει· οἱ Ἄγγελοι τὸν ὕμνον· οἱ οὐρανοὶ τὸν Ἀστέρα· οἱ Μάγοι τὰ δῶρα· οἱ Ποιμένες τὸ θαῦμα· ἡ γῆ τὸ σπῆλαιον· ἡ ἔρημος τὴν φάτνην· ἡμεῖς δὲ Μητέρα Παρθένον. Ὁ πρὸ αἰώνων Θεὸς ἐλέησον ἡμᾶς.

[2α. Δοξαστικὸ Στιχηρῶν Έσπερινοῦ Χριστουγέννων.]

Αὐγούστου μοναρχήσαντος ἐπὶ τῆς γῆς, ἡ πολυαρχία τῶν ἀνθρώπων ἐπαύσατο· καὶ σοῦ ἐνανθρωπήσαντος ἐκ τῆς Ἀγνῆς, ἡ πολυθεΐα τῶν εἰδώλων κατήργηται, Ὑπὸ μίαν βασιλείαν ἐγκόσμιον, αἱ πόλεις γεγένηνται· καὶ εἰς μίαν Δεσποτείαν Θεότητος, τὰ Ἔθνη ἐπίστευσαν. Ἀπεγράφησαν οἱ λαοί, τῷ δόγματι τοῦ Καίσαρος· ἐπεγράφημεν οἱ πιστοί, ὀνόματι Θεότητος, σοῦ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ ἡμῶν, Μέγα σου τὸ ἔλεος, δόξα σοί.

[2β. Κάθισμα Ὁρθρου Χριστουγέννων.]

Ὁ ἀχώρητος παντί, πῶς ἐχωρήθη ἐν γαστρὶ· ὁ ἐν κόλποις τοῦ Πατρὸς, πῶς ἐν ἀγκάλαις τῆς Μητρός· πάντως ὡς οἶδεν ὡς ἠθέλησε καὶ ὡς ἠυδόκησεν. Ἄσαρκος γὰρ ὢν, ἐσαρκώθη ἐκόν· καὶ γέγονεν ὁ Ὁν, ὁ οὐκ ἦν δι' ἡμᾶς· καὶ μὴ ἐκστὰς τῆς φύσεως, μετέσχε τοῦ ἡμετέρου φυράματος. Διπλοῦς ἐτέχθη, Χριστὸς τὸν ἄνω, κόσμον θέλων ἀναπληρῶσαι.

[3. Στιχηρὸ ἰδιόμελο Λιτῆς Χριστουγέννων.]

Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ σήμερον ἠνώθησαν, τεχθέντος τοῦ Χριστοῦ. Σήμερον Θεὸς ἐπὶ γῆς παραγένονε, καὶ ἄνθρωπος εἰς οὐρανὸν ἀναβέβηκε. Σήμερον ὁρᾶται σαρκί, ὁ φύσει ἀόρατος, διὰ τὸν ἄνθρωπον· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς δοξολογοῦντες, βοήσωμεν αὐτῷ· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη· ἦν ἡμῖν ἐβράβευσεν, ἡ παρουσία σου, Σωτὴρ ἡμῶν δόξα σοι.

[4α. Τροπάριο γ' ὠδῆς τοῦ πεζοῦ κανόνα τῶν Χριστουγέννων.]

Βηθλεὲμ εὐφραίνου, Ἡγεμόνων Ἰούδα βασιλεία· τὸν Ἰσραὴλ γὰρ ὁ ποιμαίνων, Χερουβὶμ ὁ ἐπ' ὤμων, ἐκ σοῦ προελθὼν Χριστὸς ἐμφανῶς, καὶ ἀνυψώσας τὸ κέραν ἡμῶν, πάντων ἐβασίλευσεν.

[4β. Εἰρμὸς δ' ὠδῆς τοῦ πεζοῦ κανόνα τῶν Χριστουγέννων.]

Ράβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐξ αὐτῆς Χριστέ, ἐκ τῆς Παρθένου ἀνεβλάστησας· ἐξ ὄρου ὁ αἰνετὸς κατασκίου δασέος, ἦλθες σαρκωθεὶς ἐξ ἀπειράνδρου, ὁ ἄυλος καὶ Θεός. Δόξα τῇ δυνάμει σου Κύριε.

[4γ. Τροπάριο δ' ὠδῆς τοῦ πεζοῦ κανόνα τῶν Χριστουγέννων.]

Τοῦ Μάντεως πάλαι Βαλαάμ, τῶν λόγων μνητὰς σοφούς, ἀστεροσκόπους χαρᾶς ἔπλησας, ἀστήρ ἐκ τοῦ Ἰακώβ, ἀνατείλας Δέσποτα, Ἐθνῶν ἀπαρχὴν εἰσαγομένους· ἐδέξω δὲ προφανῶς, δῶρά σοι δεκτὰ προσκομίζοντας.

[4δ. Τροπάριο δ' ὠδῆς τοῦ πεζοῦ κανόνα τῶν Χριστουγέννων.]

Ὡς πόκω γαστρὶ Παρθενικῇ, κατέβης ὑετὸς Χριστέ, καὶ ὡς σταγόνες ἐν γῆ στάζουσαι. Αἰθίοπες καὶ θαρσεῖς, καὶ Ἀράβων νήσοί τε, Σαβὰ Μήδων, πάσης γῆς κρατοῦντες, προσέπεσον σοὶ Σωτήρ. Δόξα τῇ δυνάμει σου Κύριε.

[4ε'. Εἰρμὸς ε' ὠδῆς τοῦ πεζοῦ κανόνα τῶν Χριστουγέννων.]

Θεὸς ὢν εἰρήνης, Πατὴρ οἰκτιρμῶν, τῆς μεγάλης Βουλῆς σου τὸν Ἄγγελον, εἰρήνην παρεχόμενον ἀπέστειλας ἡμῖν· ὅθεν θεογνωσίας, πρὸς φῶς ὁδηγηθέντες, ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζοντες, δοξολογοῦμέν σε Φιλάνθρωπε.

[4στ'. Εἰρμὸς ς' ὠδῆς τοῦ πεζοῦ κανόνα τῶν Χριστουγέννων.]

Σπλάγγων Ἰωνᾶν, ἔμβρυον ἀπήμεσεν, ἐνάλιος θήρ, οἶον ἐδέξατο· τῇ Παρθένω δέ, ἐνοικήσας ὁ Λόγος, καὶ σάρκα λαβών, διελήλυθε φυλάζας ἀδιάφθορον· ἥς γὰρ οὐχ ὑπέστη ρεύσεως, τὴν τεκοῦσαν κατέσχευ ἀπήμαντον.

[4ζ. Εἰρμὸς ἡ ὠδῆς τοῦ πεζοῦ κανόνα τῶν Χριστουγέννων.]

Θαύματος ὑπερφυοῦς ἢ δροσοβόλος, ἐξεικόνισε κάμινος τύπον· οὐ γὰρ οὐδὲ ἐδέξατο φλέγει νέους, ὡς οὐδὲ πῦρ τῆς Θεότητος, Παρθένου ἦν ὑπέδου νηδύν· διὸ ἀνυμνοῦντες ἀναμέλψωμεν· Εὐλογοίτω ἢ κτίσις πᾶσα τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψούτω, εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

[5. Δοξαστικὸ Ἑσπερινοῦ Χριστουγέννων.]

Εὐφράνθητι Ἱερουσαλήμ, καὶ πανηγυρίσατε πάντες, οἱ ἀγαπῶντες Σιών. Σήμερον ὁ χρόνιος ἐλύθη δεσμός, τῆς καταδίκης τοῦ Ἀδάμ· ὁ Παράδεισος ἡμῖν ἠνεώχθη, ὁ ὄφις κατηγήθη· ἦν γὰρ ἠπάτησε πρῶην, νῦν ἐθεάσατο, τοῦ Δημιουργοῦ γενομένην Μητέρα. Ὡ βᾶθος πλούτου, καὶ σοφίας, καὶ γνώσεως Θεοῦ! ἢ προξενήσασα τὸν θάνατον πάσῃ σαρκί, τῆς ἀμαρτίας τὸ ὄργανον, σωτηρίας ἀπαρχὴ ἐγένετο τῷ κόσμῳ παντί, διὰ τῆς Θεοτόκου· βρέφος γὰρ τίκεται ἐξ αὐτῆς, ὁ παντέλειος Θεός· καὶ διὰ τοῦ τόκου, Παρθενίαν σφραγίζει, σειρὰς ἀμαρτημάτων, λύων διὰ σπαργάνων· καὶ διὰ νηπιότητος, τῆς Εὐᾶς θεραπεύει, τὰς ἐν λύπαις ὠδῖνας. Χορευέτω τοίνυν πᾶσα ἢ κτίσις καὶ σκιρτάτω· ἀνακαλέσαι γὰρ αὐτήν, παραγένονε Χριστός, καὶ σῶσαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.